

Tomislav Galović dosad se već višekratno iskazao kao istinski zaljubljenik u prošlost dubašljanskoga kraja i historiju otoka Krka u cjelini te kao vrstan ekspert i vrijedan proučavalac njihovih znamenitosti, povijesnih vrela i starina. Ta i takva usredotočenost u njega nije samo strogo znanstvenička te hladno objektivna. Ona to ni u kojem slučaju ne bi nikada ni mogla biti jer mu je Dubašnica jednom pružila dom i sjećanja, prijatelje, kovanja i djetinjstvo. Poštovanje i zahvalnost prema ovome području svakodnevno iskazuje onako kako najbolje umije, u domeni svoje izabrane historičarske struke: „minuciozno tragajući za nepoznatim, budeći prošlo te nudeći pravo more faktografije i svježih uvida u mjesnu povjesnicu“, kako stoji u proslavu knjige, uvijek vrlo staloženo te trezveno, kao i svaki valjan povjesničar, svjestan činjenice „da nam crpeći nadahnuće iz prošlosti sadašnjost daje nadu u čestu budućnost“. Razborito je zato očekivati da će taj uporan i maran Dubašljanin slavonskog podrijetla i zagrebačke adrese još dugo godina ugodno iznenađivati čalcima, napisima, predavanjima i knjigama o tome sjevernojadranskom sredozemnom kraju, pisati o precima Bodulima i poučavati svu zainteresiranu javnost, kako lokalnu tako i znanstvenu, o nepoznatoj prošlosti i davnim dobima njegove Dubašnice te otoka Krka, kao i kvarnerskoga kraja u cijelosti.

Perica Dujmović

Multicentrična studija o globalnoj povijesti

Peter Frankopan, Putovi svile. Nova povijest svijeta, Zagreb:

MATE d. o. o, 2019, 625 str.

Jedan od glavnih problema autora brojnih znanstvenih radova, koji su pisani da bi ponudili preglede globalne povijesti, činjenica je da se često ne znaju razračunati s temeljnom premisom *globalnog* od koje polaze. Problem postaje tim kompleksniji kad se postavi pitanje što je zapravo globalna povijest, koji vremenski i prostorni okvir obuhvaća te što je u radu određeno da reprezentira ono globalno i zašto? Iz tako nerazriješenog teorijsko-metodološkog polazišta najčešće proizlaze gotovo pa jednostrani prikazi svjetske povijesti, koja se čitateljima prezentira u „kontrakcijskom“ obliku: globalna se historija sužava na povijesna iskustva određenih geografskih područja, kultura i naroda, čija se partikularna iskustva uzdižu na pijedestal općeg, predstavljajući cjelinu svjetske povijesti. Tog problema bio je svjestan i sâm Peter Frankopan te se zbog toga u novoj knjizi *Putovi svile. Nova povijest svijeta* odlučio za nešto drugačiji pristup u odnosu na klasičan način pisanja sinteze svjetske povijesti.

Peter Frankopan profesor je globalne povijesti na Sveučilištu u Oxfordu. Do sada je objavio nekoliko knjiga iz područja srednjovjekovne povijesti, a njegovi istraživački interesi obuhvaćaju povijest Bizanta, Mediterana, kršćanstva, islama, Rusije, Balkana itd. Knjiga je prvi put objavljena 2015. godine u izdanju Bloomsbury te je dobila uglavnom pozitivne kritike stručnjaka. Strukturalno je podijeljena na 25 poglavlja, pred kojima je kraći autorov predgovor, a završava zaključkom (str. 508-523), opsežnim bilješkom

(str. 527-625) i kazalom (str. 625-641). Gotovo sva poglavlja u knjizi u početnom nazivu imaju riječ *put* (primjerice: „Put u nebesa“, „Put zlata“, „Put srebra“, „Put u pakao“ itd). S obzirom na sintetičnu narav Frankopanove knjige, kao i opsežnost sadržaja i informacija koje donosi pred čitatelja, knjigu *Putovi svile* nastojat ću ukratko prikazati vodeći se klasičnom historiografskom razdiobom povijesti na razdoblja (imajući, svakako, u vidu problematičnost i ograničenost takve koncepcije sagledavanja povijesti, na što je svojedobno svima pozornost skrenuo i Jacques Le Goff)¹.

Najprije je, međutim, potrebno osvrnuti se na kraći autorov predgovor (str. XIII-XIX) u knjizi jer u njemu iznosi svoje teorijsko-metodološko polazište. Putovi svile za Frankopana su fokus od kojeg kreće u nastojanju da sagleda globalnu povijest svijeta. Termin *put(ovi) svile*, koji je u znanosti uveo Ferdinand von Richthofen (ujak Crvenog baruna), Frankopan definira poprilično elastično, u duljem vremenskom trajanju: od antike pa sve do suvremenog doba. Nadalje, fokus prebacuje sa Zapada na Srednji istok, međuprostor koji spaja dva kontinenta (Europu i Aziju). Anatomske rječnikom označava ga „arterijama“ kroz koje su se odvijali različiti procesi socijalnih, tehničkih te kulturnih transfera i inovacija. Zbog toga je Frankopan znatno veću pozornost pridao srednjoazijskome prostoru, nastojeći se ujedno, u duhu suvremenih postmodernističkih strujanja, udaljiti od zapadnog (europocentričnog) prema, uvjetno rečeno, multicentričnom promišljanju globalne povijesti.

Prvi dio knjige (str. 1-202) kronološki obuhvaća razdoblje antike i srednjega vijeka. Frankopan čitateljima najprije ukratko ocrta povijest srednjoazijskog prostora pričom o perzijskoj ekspanziji i osvajanjima Aleksandra Velikog. Iako to u radu nigdje nije do kraja razjašnjeno, čini se da Frankopan iz priče o putovima svile svjesno izostavlja prapovijesni period u kojem su također potvrđene veze između europskih i azijskih naroda, vjerojatno polazeći od tradicionalnog sagledavanja povijesti koja počinje pojavom pisma. Srednjoazijski prostor opisuje, među ostalim, i kao prostor na kojem su se događale inovacije te sinergije različitih običaja i vrijednosti. Navedeno pokušava prikazati kroz prizmu Aleksandrovih i rimskih osvajanja (poglavljia: „Stvaranje puta svile“, „Put vjera“) po Srednjem istoku.

Putovi svile, prema Frankopanu, započinju prvim kineskim prodorima na Zapad 119. godine i osvajanjem područja Xiyu (današnja pokrajina Xinjiang). Pokušavajući usporedno pratiti zbivanja na Istoku i Zapadu, Frankopan nedugo nakon opisa ekspanzije Kineskog Carstva fokus skreće na Rim. Uspon Rima dovodi u vezu s orijentacijom Carstva k Istoku: konkretnije, ističe da osvajanjem Egipta i dijelova Srednjega istoka Rimljani posredno uspostavljaju kontakte s Indijcima i Kinezima. Ti se kontakti prikazuju na temelju difuzije i sinergije različitih religija koje su bujale na srednjoazijskome području: npr. budizam, zoroastrizam i kršćanstvo. Autor se posebno osvrće na činjenicu da su one nužno vrlo vješto inkorporirale kulturne elemente pojedinih naroda među kojima su njihovi sljedbenici misionarski djelovali te za to navodi niz primjera. Uspostavljanje veza Rimskoga Carstva s Istokom Frankopan čitateljima vrlo plastično ilustrira na primjeru kršćanstva, koje je došlo s Istoka. Konstantinovo prihvaćanje kršćanstva sagledava i s teorijske (legitimiziranje kršćanskog nauka) i s praktične strane: iskorištavanje položaja kršćanskoga cara pri

¹ Jacques Le Goff, *Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?* (prevela Gordana V. Popović), Zagreb: TIM press, 2015.

mobiliziranju naroda u sukobu s Perzijom, pri čemu je najveću cijenu platila perzijska kršćanska zajednica.

Sukob Perzije i Rimskog Carstva tako postaje uvertira u usponu jedne druge religije: islama. Upravo stoga u poglavlju „Put k revoluciji“ (str. 63-79) Frankopan čitateljima objašnjava što je bilo revolucionarno u ranome islamu, u kojemu naglašava judeokršćansku pozadinu te nudi odgovor na pitanje zbog čega je arapskome trgovcu iz plemena Kurejši pošlo za rukom mobilizirati široke mase i krenuti u vojnu ekspanziju po Bliskom istoku. To mu ujedno služi i kao poticaj za diskusiju o arapskim osvajanjima i stvaranju kalifata. Ističe faktore koji su pridonijeli širenju kalifata i islama na nearapske, primjerice, turkijske narode. Osim toga, u knjizi se čitateljima predočava slika života i svakodnevice u srednjovjekovnome Bagdadu, prilikom čega se autor posebno zadržava na pitanjima razvoja znanosti, trgovine te vjerske tolerancije.

U sedmom poglavlju, „Put robova“ (str. 117-136), Frankopan se fokusira na ekspanziju vikinških Rusa i njihov utjecaj na oblikovanje srednjovjekovne ruske države. Ropstvu, pretežito onom slavenskom, posvetio je znatno više prostora; primjerice, pokazao je etimološku vezu između engleske riječi *slave* (rob) i slavenskog etnonima te istaknuo talijanski izraz koji se koristi u svakodnevnome obraćanju (*schiavo/ciao* – ‘važ sam rob’). U sljedećem poglavlju, „Put u nebo“ (str. 136-158), Frankopan s tematike ropstva prelazi na križarske ratove. Tom se prilikom, baveći se vojno-političkom događajnicom, usredotočuje i na problematiku kulturnih transfera: kako su se sve i gdje sve u novostvorenim križarskim državicama prožimali istočni i zapadni utjecaji. Upravo zbog toga taj sukob ne promatra isključivo jednostrano, kao vojno-religijski, nego mu pridaje i kulturnu dimenziju.

Poglavlje „Put u pakao“ (str. 158-175) većim se dijelom orijentira na mongolska osvajanja na euroazijskome prostoru te se ujedno naglašava srednjovjekovna podloga termina Tatar (*Tartarus*), kojim se označavalo Mongole. Pridjev *nasilan*, koji se tako dugo pridavao svemu vezanom uz Mongole, Frankopan dovodi u pitanje, naglašavajući činjenicu da su Mongoli bili puno blaži nego što su ih srednjovjekovni pisci prikazivali. Mongolska se osvajanja izravno nadovezuju na tematiku desetoga poglavlja, „Put smrti i uništenja“ (str. 175-202), u kojem se, uz mongolska osvajanja na područjima današnje Rusije, autor bavi i izbijanjem epidemije kuge, koja se iz denoveške utvrde na Krimu proširila na cijeli svijet. Prati njezino širenje po Europi (Carigrad, mediteranski gradovi) te ističe njezine posljedice. Pored enormnih ljudskih gubitaka (smanjenja ukupne populacije za trećinu), Frankopan sagledava i druge posljedice navedene epidemije: utjecaj na povećanje životnog standarda i zdravlja (navodi primjer Londona), povećanje radničkih nadnica, kao i promjene u svijesti srednjovjekovnog čovjeka koji je tako – potaknut sviješću o kratkotrajnosti života – postao sklon većim ulaganjima u trgovinu i umjetnost.

Prvi se dio knjige logički može završiti autorovim osvrtom na pad Carigrada 1453. te zabilješkom o bizantskome kalendaru, prema kojemu je kraj svijeta trebao nastupiti 1. rujna 7000. godine. Unatoč zloslutnim predviđanjima, te se godine – 1492. prema gregorijanskome kalendaru – doista dogodio kraj jednog svijeta: otkriven je novi kontinent, čime je započelo dugotrajno razdoblje europske kolonijalne ekspanzije. Europa će tada prvi put, prema Frankopanovu mišljenju, sa začelja izbiti na predvodničko mjesto u svijetu. To se, smatra, ne bi moglo dogoditi da u srednjemu vijeku nije izbila vojna revolucija koja je omogućila poticaj europskoj ekspanziji.

Drugi dio knjige kronološki obuhvaća nešto širi period: od ranoga novog vijeka, 19. i 20. stoljeća pa sve do recentnih događanja. Započinje poglavljima „Put zlata“ (str.

202-220) i „Put srebra“ (str. 220-243) te se nadovezuje na prethodni narativ europske kolonijalne ekspanzije po Novome svijetu. Frankopana u tom kontekstu posebno zanima pitanje odnosa kolonizatora prema starosjedilačkome stanovništvu, referirajući se na knjigu Bartolomea de las Casasa.

Trinaesto i četrnaesto poglavlje („Put do sjeverne Europe“, „Put carstva“) opisuju uspon Engleske pod vladavinom kraljice Elizabete te stvaranje engleskog kolonijalnog imperija u Sjevernoj Americi i Indiji, ali i urušavanje kolonijalne politike na primjeru Sjeverne Amerike koja je dovela do američke revolucije. Petnaesto poglavlje, „Put do krize“ (str. 280-294), obuhvaća modernu povijest. Započinje Francuskom revolucijom i napoleonskim ratovima, prati rusko širenje po Aziji i Americi (Aljaska) te sukob s Osmanskim Carstvom oko Krima. Najveći dio povijesti, od 19. stoljeća pa sve do Prvoga svjetskog rata, obrađen je u poglavlju „Put u rat“ (str. 294-322). Frankopan nešto više pozornosti posvećuje zbivanjima na Bliskome istoku: tako se bavi otkrićem crnog zlata u Perziji i okolici, kao i trulim političkim režimima na tome prostoru koji su svoje postojanje dugovali dobrim vezama s kolonijalnim imperijima. U tom kontekstu opisuju slučaj Williama Knoxa Darcyja koji je, zahvaljujući sprezi s političkim vlastima, dobio koncesije za vađenje i istraživanje nafte u Perziji, što će kasnije predstavljati velik uteg anglo-perzijskim odnosima i otvoriti temu kolonijalne eksploatacije.

Prvi svjetski rat i međuratno razdoblje u velikoj je mjeri obuhvaćeno u poglavlju „Put kompromisa“ (str. 341-357). Ratna zbivanja i posljedice Frankopan prikazuje s pozicije srednjoazijskog područja; opisuje poslijeratni izgled Bliskog istoka posebno se fokusirajući na britansko-francuski mandatni sustav, ali i na zbivanja u Perziji (dolazak Reze-kana starijeg na vlast 1925. godine).

U poglavlju „Put pšenice“ (str. 357-377) Frankopan nudi drugačiji pristup sagledavanju povijesti Drugoga svjetskog rata. U Hitlerove ratne kalkulacije uvodi geografski Istok, predstavljajući kontrolu i iskorištavanje žitorodnih i naftom bogatih područja Ukrajine, koja čine tzv. „pojas viška“, krajnji cilj njemačke ratne politike. Tranzicija njemačke genocidne politike prema Židovima, od prvotnih promišljanja o poticaju židovskog naseljavanja Palestine i Madagaskara do konačnog prihvaćanja politike masovnog ubojstva, ukratko je ocrтана u poglavlju „Put do genocida“ (str. 377-399). Poglavlje završava skretanjem priče prema Perziji, svrgavanju pronacistički orijentiranog Reze-kana starijeg i dovođenju na vlast njegova mlađeg sina, *playboyja*, Reze Pahlavija.

Posljednjih nekoliko poglavlja knjige („Put hladnog rata“, „Američki put svile“, „Pet suparništva među velesilama“, „Put u katastrofu“, „Put u tragediju“) bavi se hladnoratovskom poviješću, kronološki razmjerno kratkim periodom svjetske povijesti. U tim relativno kratkim poglavljima opisuju se rast utjecaja SAD-a na Bliskome i Dalekome istoku, arapsko-izraelski sukobi te ključne političke promjene u Iraku, Iranu i Afganistanu. Afgano-sovjetski sukob zauzima znatno veću pozornost u knjizi, prilikom čega autor ističe američko i kinesko pružanje podrške pobunjenicima, zahvaljujući čemu su na vlast došli Talibani. U tom kontekstu Frankopan razmatra ulogu Kine i SAD-a u tom sukobu te je dovodi u vezu s formiranjem Al-Kaide. U kontekstu iranske revolucije opisuje sudbinu šaha Reze Pahlavija, dolazak Homeinija na vlast i zaoštavanje iranskih odnosa sa SAD-om. Vladavinom Sadama Husseina započinje preludij koji uvodi u dugotrajne sukobe na Bliskom istoku (rat s Iranom, Prvi i Drugi zaljevski rat), koji su i danas aktualni u kontekstu globalne politike međunarodnih odnosa. Frankopan se posebno osvrće na američki napad na Irak, razmatrajući legitimnost takve odluke Busheve administracije koja je u rat ušla pod egidom borbe protiv oružja za masovno uništenje.

Zaključak knjige (str. 508-523) sumira ideje svih poglavlja. Autor konstatira da uloga Zapada na Srednjem istoku polako blijedi te naglašava ključne promjene u međunarodnim odnosima: slabljenje utjecaja Zapada i ponovni povratak Istoka na svjetsku pozornicu, kraj dominacije SAD-a i uspon Kine te njezinu novu politiku pokretanja putova svile. Zaključno, Frankopan znakovito utvrđuje: „putovi svile ponovno se uzdižu!“.

Zaključni sud o knjizi Petera Frankopana pomalo je ambivalentan. Unatoč tome što autor u uvodu iznosi cilj o pisanju drugačije povijesti svijeta (to se posebno ogleda u ambicioznome podnaslovu knjige), iz pročitano g proizlazi da mu je to samo djelomično pošlo za rukom. Izgledno je da je njegov odmak od europocentrizma više bio retoričkog karaktera nego što ga je u praksi mogao izvesti. Naime, unatoč faktografskim pogreškama koje su se u radu Frankopanu nerijetko potkradale, ostaje činjenica da njegov pristup i dalje ima poteškoća s odvajanjem od euro(po)centrizma, koji deklarativno osuđuje u predgovoru knjige. To se posebno može vidjeti u poglavljima vezanim uz ranonovovjekovnu i modernu povijest. Ondje je primarni naglasak stavljen na zbivanja u Europi i Americi; prikazuje ih kao generatore promjena koje utječu na Srednji istok. Nadalje, imajući na umu da se autor odlučio za podosta rastezljiv, *longue durée* način sagledavanja fenomena putova svile, sasvim je neshvatljiva njegov arbitrarna odluka da početak priče o putovima svile smjesti u antiku, ostavljajući izvan domašaja čitatelja prapovijesni period u kojemu su ustanovljene jezične, kulturne, ekonomske i socijalne veze. Međutim, unatoč tome što se Frankopanu u metodološkome i sadržajnu smislu može podosta prigovoriti, bilo bi lice-mjerno ne istaknuti dobre strane ove knjige. Ideja da se povijest jednog fenomena poput putova svile sagleda u dugom trajanju nije sasvim nova, ali pokušaj da se u pisanju takve globalne povijesti udaljimo od jednostranog prezentiranja svjetske povijesti – na temelju isključivo zapadnjačkog historijskog iskustva predstavljenog poput totaliteta – znan je historiografski pomak u duhu postmodernog i subalternog shvaćanja povijesti, koje u opće povijesno iskustvo pokušava utkati i perspektivu „onih čiji se glasovi često nisu mogli čuti“, onih koji su dugo vremena bili prezentirani kao objekti povijesnih zbivanja te se sada pojavljuju kao njihovi akteri. Taj proces temeljitog promišljanja reprezentacije nije nov, dakako; proširio se iz kulturnoantropoloških istraživanja i ostvario je određene utjecaje na historičare, ali je malo djela koja su bila inspirirana tom problematikom. Upravo zbog pokušaja da na jednoj sasvim drugačijoj razini sagleda svjetska povijest, treba odati priznanje Peteru Frankopanu. Njegova knjiga može poslužiti drugima pri promišljanju problema reprezentacije u povijesti te ujedno biti poticaj – što i sâm autor na koncu ističe – drugima da pokušaju isto, koliko god, možda, isprva djelovalo neizvjesno.

Ivan Grkeš

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

51

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2019.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 51, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršni urednik / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*